

Onderzoek naar de betrouwbaarheid en validiteit van de sociale veiligheidsstellingen van
de ZIEN!VO leerlingvragenlijst

Esmée Rouvoet (5501520)

Universiteit Utrecht

Bernadette van de Rijt en Corine van Elst

Werkgroep 23

Abstract

Aim The expert system of Driestar Educatief, ZIEN!VO, has been revised because of developments in educational law in the Netherlands. The present study investigates the reliability and validity of the social safety statements of the ZIEN!VO students questionnaire. Based on the findings, adjustments may be considered. **Method** Data were collected from a select sample. Participants were 181 students of two different schools, in the age of 12-15. There were two measuring moments. The social safety part of the questionnaire consists of three clusters: Well-being, Safety experience and Safety inroad. Reliability was measured by internal consistency (Cronbach's Alpha) and test-retest reliability. validity by an exploratory factor analysis. **Results** Most of the Cronbach's Alphas were sufficient or good, but the test-retest reliability of the Safety inroad was inadequate. The exploratory factor analysis resulted in a five factors solution, because some items of the Well-being and Safety Inroad clusters load on other factors. The output of the analyzes indicates that the aspects Teacher relationship, Physical safety and Home-situation differed from the expected concept. **Conclusion** The ZIEN!VO questionnaire currently has acceptable measurement properties, but adjustments have to be made for an optimal reliable and valid questionnaire. Follow-up research is needed, using a random sample involving special education.

Keywords: Reliability, Validity, Wellbeing, Social Safety, Students perspective

Onderzoek naar de betrouwbaarheid en validiteit van de sociale veiligheidsstellingen van de ZIEN!VO leerlingvragenlijst

Het onderwijs is en blijft in beweging. De afgelopen jaren hebben er zich ernstige incidenten op verschillende scholen voorgedaan, waarbij de veiligheid van leerlingen in het geding is gekomen. Uit onderzoek blijkt dat zes procent van de basisschoolleerlingen en 11 procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs zich niet veilig voelt op school (Inspectie van het Onderwijs, 2016). Als reactie hierop heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) sinds augustus 2015 sociale veiligheid opgenomen in de Onderwijswet: de wet Veiligheid op school. Dit betekent dat er binnen het (speciaal) basisonderwijs en voortgezet (speciaal) onderwijs nu een wettelijke zorgplicht voor de sociale veiligheid van leerlingen bestaat. Door deze verandering in de wet wordt erkend dat sociale veiligheid een voorwaarde is om te leren (Cornell & Mayer, 2010). De wet Veiligheid op school verplicht scholen tot het voeren van een veiligheidsbeleid. Daarnaast dienen zij jaarlijks de veiligheidsbeleving van leerlingen te monitoren (Dekker, 2015). Een school kan namelijk pas goed beleid voeren, wanneer zij voldoende inzicht heeft in de feitelijke en ervaren veiligheid van de leerlingen. Om deze reden moet monitoring inzicht geven in drie aspecten: de ervaren veiligheid van leerlingen, de eventuele aantasting van deze veiligheid en het welbevinden van leerlingen op school (Dekker, 2015).

ZIEN!VO wil scholen ondersteunen bij het monitoren van de drie aspecten. ZIEN!VO is een pedagogisch expertsysteem van Driestar Educatief dat het sociaal-emotioneel functioneren van leerlingen uit het voortgezet (speciaal) onderwijs in kaart brengt. Sociale en emotionele factoren zijn van groot belang binnen de onderwijssetting. De school is een sociale omgeving en leren is een sociaal proces. Leerlingen leren in samenwerking met medeleerlingen en docenten. Emoties kunnen het leerproces en schoolsucces vergemakkelijken of belemmeren (Zins, Bloodworth, Weissberg, & Walberg, 2004). Het sociaal-emotioneel functioneren wordt met behulp van de ZIEN!VO docentenvragenlijst, oudervragenlijst en leerlingvragenlijst uitgevraagd. De docenten- en oudervragenlijst dienen als observatielijsten en de leerlingvragenlijst als een schaal voor zelfbeoordeling. Gezamenlijk signaleren de lijsten of het leren al dan niet onder druk komt te staan en aan welke specifieke sociale en emotionele doelen gewerkt kan worden.

Welbevinden, een van de drie aspecten die scholen sinds de wetswijziging dienen te monitoren, was al onderdeel van ZIEN!VO. Om de overige twee aspecten, veiligheidsbeleving en veiligheidsaantasting, ook op te nemen in de vragenlijsten en de bestaande onderdelen te herzien, heeft er binnen ZIEN!VO een doorontwikkeling plaatsgevonden. Begin 2017 zijn de nieuwe versies van de drie verschillende vragenlijsten door Driestar Educatief gelanceerd. Sociale veiligheid is als extra onderdeel toegevoegd.

Sociale veiligheid

In de wet Veiligheid op school is een beknopte definitie gegeven van het begrip sociale veiligheid: de sociale, psychische en fysieke veiligheid van leerlingen (Art. 3b, Wet op het voortgezet onderwijs). In de Memorie van toelichting staat een uitgebreidere beschrijving: "Een school is veilig als de psychische, sociale en fysieke veiligheid van leerlingen niet door handelingen van andere mensen wordt aangetast" (Dekker, 2015, p. 2). Er ontbreekt echter wetenschappelijke onderbouwing voor deze definitie (M. Koopmans, persoonlijke communicatie, 17 maart 2017). Volgens Wang en Degol (2016) omvat veiligheid op school de mate waarin fysieke en emotionele veiligheid gewaarborgd wordt door de school en de aanwezigheid van effectieve, consistente en eerlijke disciplinaire maatregelen. Wanneer een school in staat is om een veilige schoolomgeving te bieden, kan optimale ontwikkeling van haar leerlingen plaatsvinden (Devoe et al., 2004).

Gevoelens van schoolse veiligheid zijn een essentieel onderdeel van de schoolcultuur van middelbare scholieren (Astor, Guerra, & VanAcker, 2010; Skiba et al., 2004), aangezien het gerelateerd is aan betrokkenheid en schoolsucces (Ripski & Gregory, 2009). Wanneer leerlingen zich veilig en verbonden voelen met hun school zijn ze namelijk meer beschermd tegen negatieve invloeden en daarmee beter voorbereid om goede beslissingen te nemen met betrekking tot schoolse successen en persoonlijk welzijn (Rodney, Johnson, & Srivastava, 2005). Binnen ZIEN!VO vallen veiligheidsbeleving en veiligheidsaantasting onder de noemer Sociale veiligheid. Met veiligheidsbeleving wordt het algemeen veilig voelen bedoeld en met veiligheidsaantasting eventuele schending van dit veilige gevoel.

Welbevinden

Ondanks het gegeven dat naast sociale veiligheid welbevinden ook gemonitord dient te worden, wordt er zowel in de wet als in de Memorie van toelichting geen definitie gegeven voor welbevinden. Het ministerie van OCW heeft in de brochure 'Zorgplicht sociale veiligheid leerlingen op school' welbevinden geformuleerd als de positieve gevoelens van de leerling over de klas en klasgenoten (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2016). In de literatuur wordt deze definitie onderschreven. Zo blijkt de kwaliteit van interpersoonlijke relaties binnen de school één van de beste voorspellers van psychisch welbevinden te zijn (Wang & Degol, 2016). Ten eerste heeft leerlingperceptie van het lerarengedrag een positief verband met welbevinden. De leraar-leerling relatie is namelijk een belangrijk aspect van het klimaat in de klas en een positief klassenklimaat kan bijdragen aan een hogere mate van welbevinden (Petegem, Aelterman, Van Keer, & Rosseel, 2008). Ten tweede is de acceptatie door leeftijdsgenoten ook positief geassocieerd met het subjectieve welbevinden van leerlingen (Oberle, Schonert-Reich, & Thomson, 2010). Bovendien wordt met

welbevinden het zich thuis voelen, zichzelf kunnen zijn en gevoelens van emotionele veiligheid bedoeld (Laevers (2004). De mate waarin een leerling zich zelfverzekerd opstelt is volgens Laevers één van de voorspellers van emotioneel welbevinden. Welbevinden bestaat dus uit de volgende drie aspecten: relatie docent, relatie leerlingen en zelfvertrouwen.

Huidig onderzoek

De ervaringen van leerlingen zijn van belang om inzicht te krijgen in de manier waarop een veilige schoolomgeving gecreëerd kan worden (Booren, Handy, & Power, 2011). De ZIEN!VO leerlingvragenlijst is ontwikkeld om de subjectieve ervaring van leerlingen te bevragen en in kaart te brengen. De leerlingvragenlijst heeft als doel om welbevinden, de veiligheidsbeleving en eventuele aantasting hiervan op scholen te meten, zoals bedoeld in de wet Veiligheid op school. Verschillende scholen maken gebruik van het instrument, ondanks het feit dat er nog niets bekend is over de betrouwbaarheid en validiteit. Het is daarom van belang om meer inzicht te krijgen in deze psychometrische eigenschappen. Daarom wordt de betrouwbaarheid en validiteit van de sociale veiligheidsstellingen in dit onderzoek onderzocht, middels het analyseren van de structuur en de stellingen van de ZIEN!VO leerlingvragenlijst. Huidig onderzoek is een vooronderzoek en zal een eerste indicatie geven van de betrouwbaarheid en validiteit op dit moment. Het onderzoek betreft een kwantitatief onderzoek en op basis van de analyses zullen suggesties worden gedaan voor eventuele aanpassingen ter optimalisatie van de ZIEN!VO leerlingvragenlijst.

Methode

Participanten

De populatie van huidig onderzoek bestaat uit de leerlingen van het (speciaal) voortgezet onderwijs in Nederland. In het schooljaar 2016-2017 zijn er 1417 middelbare scholen en in totaal 995.821 leerlingen. Er worden tien verschillende schoolniveaus onderscheiden: Praktijkonderwijs (29.898), brugjaar (120.412), vmbo (147.668), vmbo-basis (42.556), vmbo-kader (60.989), vmbo-(g) theoretisch(145.735), havo (204.609), vwo (239.256), Engelse stroom (3.122) en International baccalaureate (1.576) (<https://www.scholenopdekaart.nl/middelbare-scholen>). De ZIEN!VO leerlingvragenlijst is afgenomen bij 181 leerlingen van twee reguliere middelbare scholen in Rotterdam en Kampen. Per school werd de leerlingvragenlijst ingevuld door vijf klassen. De leerlingen hadden de leeftijd van 12 tot 15 jaar ($M = 13.2$, $SD = 0.81$). De steekproef bestond uit 93 meisjes (51,4%) en 88 jongens (48,6%). De leerlingen zaten in klas één tot en met drie ($M = 1,6$ $SD = 0.7$) met de volgende schoolniveaus: vmbo-basis ($N = 27$), vmbo-theoretisch ($N = 80$), havo/vwo ($N = 19$) en vwo ($N = 55$). Slechts één leerling had niet de Nederlandse etniciteit.

Procedure

De onderzoeker heeft collega's uit het ZIEN!VO team benaderd. Twee collega's hebben de vragenlijsten uitgezet binnen de scholen waar zij werkzaam zijn. Er is dus sprake van een selecte steekproef: een gemakkelijkssteekproef. De eerste afname vond begin maart 2017 plaats, de tweede afname vond 3 weken later plaats. Voorafgaand aan de afname gaf de docent een gestandaardiseerde instructie, waarbij er uitleg werd gegeven over de vragenlijst. Bij beide afnames was de setting zoveel mogelijk gelijk: dezelfde docent, hetzelfde dag(deel) en hetzelfde lokaal. De afname was op papier en de duur van de afname was ongeveer 30 minuten. De vragenlijst bestond naast de ZIEN!VO stellingen uit een lijstje met beschrijvende gegevens (leeftijd, sekse, etniciteit, leerjaar en schooltype). De gegevens zijn anoniem verkregen en enkel door de onderzoeker bekeken, verwerkt en geanalyseerd. Ouders van de deelnemende leerlingen zijn per brief op de hoogte gesteld van het onderzoek en de doeleinden, er is dus sprake van passieve informed consent.

Meetinstrument

ZIEN!VO is een online applicatie en bestaat uit een docentenvragenlijst, een ouder vragenlijst en een leerlingvragenlijst. Dit onderzoek focust zich op de leerlingvragenlijst. De stellingen ten behoeve van de monitoring van de sociale veiligheid kunnen worden onderverdeeld in drie clusters: Welbevinden, Veiligheidsbeleving en Veiligheidsaantasting. In totaal zijn er 26 stellingen. Welbevinden bestaat uit de ondersteuningsitems Zelfvertrouwen, Relatie docent en Relatie leerlingen. Elk ondersteuningsitem bestaat uit drie stellingen. Het cluster Veiligheidsbeleving bestaat uit vier stellingen die de subjectieve ervaring van de algemene veiligheid bevragen. Één van de stellingen is: 'Ik voel me veilig op school'. De Veiligheidsaantasting is onderverdeeld in vier ondersteuningsitems: Sociale veiligheid, Psychische veiligheid, Fysieke veiligheid en Thuisituatie. Sociale veiligheid bestaat uit vier stellingen, de overige ondersteuningsitems uit drie stellingen. Een overzicht van de clusters, ondersteuningsitems en stellingen is opgenomen in Bijlage 1. Per stelling zijn twee tegengestelde stellingen geformuleerd, tussen deze stellingen in staan vier antwoordmogelijkheden. De positief geformuleerde stelling staat aan de linkerkant, de negatief geformuleerde aan de rechterkant. Een voorbeeld: 'Ik ben zelfverzekerd' versus 'Ik ben onzeker'. De respondent dient de stelling te kiezen welke het beste bij hem past om vervolgens aan te geven of deze stelling 'helemaal klopt' of 'een beetje klopt'. De stellingen zijn geschaald volgens een Likert-schaal, waarbij 4.0 de hoogste score is en 1.0 de laagste score. Een score van 1.0 betekent dus dat de negatief geformuleerde stelling helemaal klopt.

Analyses

In huidig onderzoek wordt de betrouwbaarheid en de validiteit onderzocht. Om de betrouwbaarheid van de sociale veiligheidsstellingen vast te stellen is onderzoek gedaan

naar de interne consistentie en de test-hertest betrouwbaarheid. Om de interne consistentie te beoordelen, is gebruik gemaakt van de Cronbach's Alpha. Met deze statistische maat wordt aangegeven in hoeverre de verschillende stellingen binnen een schaal met elkaar samenhangen. Met de test-hertest betrouwbaarheid wordt nagegaan of de testcores stabiel over de tijd zijn. Onderzocht is in hoeverre de testcores op de twee meetmomenten met elkaar correleren. De berekening van de Pearsons correlatiecoëfficiënt (r) kan de samenhang tussen deze meetmomenten weergeven. Om de validiteit, de kwaliteit van de interne structuur, te beoordelen is een principale componenten analyse (PCA) uitgevoerd op de testcores met een varimaxrotatie. Middels een explorerende factoranalyse is onderzocht of statistische ondersteuning gevonden kon worden voor het concept: drie verschillende clusters.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

Voor de beschrijvende statistieken werden de testcores van de 26 stellingen ($M = 3.50$, $SD = .36$) van de eerste afname ($N = 181$) gebruikt. De gemiddelde score op elke afzonderlijke stelling ligt tussen de 3.0 en 4.0. Stelling twee ('Ik voel me ontspannen tijdens een toets') is de enige uitzondering hierop ($M = 2.8$, $SD = .84$). Het hoogste gemiddelde, 3.8, werd behaald op stelling 18 ('Ik word niet bedreigd op school'), stelling 23 ('Er wordt niet van mij gestolen op school') en stelling 26 ('Ik vind het fijn om thuis te zijn'). Op deze stellingen gaven ruim 150 leerlingen de hoogste score. Op de stellingen twee tot en met zes, stellingen van de variabelen Zelfvertrouwen en Relatie docent, werd door de leerlingen 3.0 het meest ingevuld. Voor de overige stellingen was 4.0 de modus.

Betrouwbaarheid

De drie clusters en bijbehorende ondersteuningsitems van beide afnames hebben een goede interne consistentie, aangezien de Cronbach's Alpha bij het merendeel van de variabelen voldoende is, $\alpha > .70$ (zie Tabel 1). De waarden van de ondersteuningsitems Zelfvertrouwen en Fysieke veiligheid van afname één zijn echter onvoldoende betrouwbaar, $\alpha < .70$. Vooral Fysieke veiligheid laat een lage betrouwbaarheid zien, $\alpha = .56$. Het verwijderen van één van de stellingen van deze ondersteuningsitems draagt niet bij aan hogere Cronbach's Alphas. De betrouwbaarheid van de clusters Veiligheidsbeleving en Veiligheidsaantasting zijn te kwalificeren als goed. De Cronbach's Alphas zijn respectievelijk $\alpha = .89$ en $\alpha = .87$. Bij de tweede afname is de betrouwbaarheid van deze twee clusters wederom goed, dit geldt ook voor de samenhang binnen de ondersteuningsitems Relatie docent, Relatie leerlingen, Sociale veiligheid en Psychische veiligheid. De interne consistentie van de tweede afname zijn voor alle items gelijk of hoger, behalve voor het cluster Veiligheidsbeleving (zie Tabel 1). Ondanks dat de Cronbach's Alphas van Zelfvertrouwen en Fysieke veiligheid hoger zijn bij afname één, is de samenhang van de stellingen bij afname twee ook onvoldoende.

In Tabel 1 is zichtbaar dat de testcores van afname één en twee voor alle variabelen significant met elkaar correleren ($p < .01$). Voor het merendeel van de correlaties geldt dat er sprake is van een sterke correlatie. De correlaties lager dan $r = .50$ zijn matige verbanden. Dit is het geval voor het cluster Veiligheidsaantasting, $r(181) = .44$, $p < .01$, en drie van de vier bijbehorende ondersteuningsitems, namelijk Sociale veiligheid, Psychische veiligheid en Fysieke veiligheid. De correlatie van Fysieke veiligheid is een uitschieter, $r(181) = .36$, $p < .01$. De correlatie hangt samen met de interne consistentie, deze was voor dit ondersteuningsitem ook onvoldoende.

Tabel 1.

Betrouwbaarheidsgegevens van de Clusters en Ondersteuningsitems

	Afname 1 ($N = 181$)			Afname 2 ($N = 181$)			r
	M	SD	α	M	SD	α	
Welbevinden	3.27	.42	.77	3.36	.39	.77	.71**
Zelfvertrouwen	3.12	.60	.65	3.24	.56	.68	.73**
Relatie docent	3.13	.57	.75	3.23	.57	.81	.59**
Relatie leerlingen	3.56	.54	.79	3.62	.50	.85	.68**
Veiligheidsbeleving	3.52	.58	.89	3.51	.57	.88	.55**
Veiligheidsaantasting	3.66	.45	.87	3.66	.45	.89	.44**
Sociale veiligheid	3.61	.54	.78	3.64	.52	.83	.43**
Psychische veiligheid	3.72	.50	.77	3.71	.49	.85	.43**
Fysieke veiligheid	3.66	.48	.56	3.63	.54	.67	.36**
Thuisituatie	3.65	.56	.78	3.69	.49	.78	.66**

** $p < .01$ **Validiteit**

Om de kwaliteit van de interne structuur te beoordelen zijn de testcores van de eerste afname gebruikt. De explorerende factoranalyse heeft vijf verschillende factoren onderscheiden (zie Tabel 2). Deze vijf factoren samen verklaren 61.43 procent van de variantie in de scores. De stellingen van welbevinden laden op factor één. Stelling vier, vijf en zes zijn hier een uitzondering op. Deze stellingen behoren tot het ondersteuningsitem Relatie docent en laden op factor vier. Uit de correlatiematrix van de clusters en ondersteuningsitems (zie Tabel 3) blijkt dat het ondersteuningsitem Relatie docent een zwakke correlatie heeft met de andere twee ondersteuningsitems van het cluster Welbevinden: Zelfvertrouwen en Relatie leerlingen. De stellingen van het cluster Veiligheidsbeleving laden op factor twee. Het merendeel van de stellingen van het cluster Veiligheidsaantasting laden op factor drie, met uitzondering van stelling 23 van Fysieke veiligheid en de stellingen van het ondersteuningsitem Thuisituatie. Deze vier stellingen laden op factor vijf. Daarnaast blijkt uit Tabel 3 dat Thuisituatie een lage correlatie heeft

met de overige ondersteuningsitems van het cluster Veiligheidsaantasting. De correlaties van deze overige ondersteuningsitems onderling zijn te kwalificeren als hoog.

Tabel 2.

Resultaten van de PCA voor de 26 sociale veiligheidsstellingen van ZIEN!VO

	(N = 181)				
	1	2	3	4	5
Welbevinden					
Zelfvertrouwen 1	.71				
Zelfvertrouwen 2	.55				
Zelfvertrouwen 3	.62				
Relatie docent 4				.80	
Relatie docent 5				.79	
Relatie docent 6				.76	
Relatie leerlingen 7	.70				
Relatie leerlingen 8	.70				
Relatie leerlingen 9	.61				
Veiligheidsbeleving					
Algemene veiligheid 10		.82			
Algemene veiligheid 11		.67			
Algemene veiligheid 12		.76			
Algemene veiligheid 13		.83			
Veiligheidsaantasting					
Sociale veiligheid 14			.73		
Sociale veiligheid 15			.74		
Sociale veiligheid 16			.58		
Sociale veiligheid 17			.70		
Psychische veiligheid 18			.73		
Psychische veiligheid 19			.75		
Psychische veiligheid 20			.73		
Fysieke veiligheid 21			.69		
Fysieke veiligheid 22			.50		
Fysieke veiligheid 23					.58
Thuisituatie 24					.81
Thuisituatie 25					.77
Thuisituatie 26					.72

Factorladingen > .40 zijn weergegeven

Tabel 3.

Correlatiematrix van de clusters en ondersteuningsitems van de ZIEN!VO leerlingvragenlijst

	Welbevinden	Zelfvertrouwen	Relatie docent	Relatie leerling	Veiligheidsbel	Veiligheidsaan.	Soc. veiligheid	Psy. veiligheid	Fys. veiligheid	Thuisituatie
Welbevinden		.82**	.64**	.76**	.57**	.31**	.35**	.24**	.18*	.43**
Zelfvertrouwen			.24**	.58**	.37**	.12	.16**	.08	.05	.32**
Relatie docent				.17*	.31**	.15*	.14	.13	.13	.32**
Relatie leerling					.60**	.42**	.49**	.34**	.23**	.31**
Veiligheidsbel.						.44**	.41**	.38**	.36**	.36**
Veiligheidsaan.							.91**	.88**	.81**	.36**
Soc. veiligheid								.70**	.57**	.32**
Psy. veiligheid									.62**	.27**
Fys. veiligheid										.34**
Thuisituatie										

** $p < .01$, * $p < .05$

Op basis van de resultaten is er een aangepaste explorerende PCA uitgevoerd. De stellingen van het ondersteuningsitem Relatie docent, stelling 23 en de stellingen van Thuisituatie zijn niet opgenomen in de analyse. Er werden drie factoren onderscheiden (zie Bijlage 2), welke samen 58.35 procent van de variantie in de scores verklaren. De zes overgebleven stellingen van het cluster Welbevinden laden op factor één, de vier stellingen van het cluster Veiligheidsbeleving op factor twee en de negen overgebleven stellingen van het cluster Veiligheidsaantasting op factor drie.

Discussie en conclusie

In huidig onderzoek werd de betrouwbaarheid en validiteit van de sociale veiligheidsstellingen van de herziene versie van de ZIEN!VO leerlingvragenlijst onderzocht. De leerlingvragenlijst werd op twee momenten afgenomen bij 181 middelbare scholieren. De testcores van deze afnames zijn vervolgens geanalyseerd. Uit de analyses met betrekking tot de interne consistentie is gebleken dat de leerlingvragenlijst overwegend betrouwbaar is. De Cronbach's Alpha van de 26 stellingen gezamenlijk bedraagt .89. Wanneer de afzonderlijke clusters en ondersteuningsitems nader worden onderzocht, blijkt dat de betrouwbaarheid van de ondersteuningsitems Zelfvertrouwen en Fysieke veiligheid onvoldoende is. De uitkomsten van de test-hertest analyse bevestigt dit voor Fysieke veiligheid. Naast dit ondersteuningsitem van het cluster Veiligheidsaantasting, is de test-hertest betrouwbaarheid van Sociale Veiligheid

en Psychische Veiligheid ook onvoldoende. De antwoorden van de leerlingen zijn dus niet erg stabiel. Mogelijkerwijs is er tussen de twee afnames iets voorgevallen, waardoor de ervaringen van de leerlingen met betrekking tot de veiligheidsaantasting veranderd is. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat de stellingen van het cluster Veiligheidsaantasting zich aan het einde van de vragenlijst bevinden en de leerlingen deze stellingen minder nauwkeurig invullen, vanwege afgenomen concentratie. Om deze verklaring uit te sluiten, zal de vragenlijst in willekeurige volgorde aangeboden kunnen worden aan een groep leerlingen. De overige correlaties zijn hoog, wat wijst op voldoende betrouwbaarheid over de tijd.

Middels een explorerende PCA werd ondersteuning gezocht voor een driefactorenoplossing, zoals vooraf werd verwacht op basis van de theorie. De resultaten onderscheiden vijf verschillende factoren. Tegen verwachting in laden de stellingen van het ondersteuningsitem Relatie docent op een andere factor dan de overige ondersteuningsitems binnen het cluster Welbevinden. In de literatuur werd gevonden dat zowel de relatie met de docent als de relatie met leerlingen belangrijke voorspellers zijn van het subjectieve welbevinden van leerlingen (Petegem, Aelterman, Van Keer, & Rosseel, 2008; Oberle, Schonert-Reich, & Thomson, 2010). Maar Hargreaves (2000) suggereert dat leerlingen zich meer focussen op hun leeftijdsgenoten dan op hun docent(en) wanneer zij de stap naar het voortgezet onderwijs maken. Ze zijn in deze fase minder afhankelijk en emotioneel verbonden aan hun docent(en). Hargreaves' suggestie is een mogelijke verklaring voor het gevonden resultaat. Nader (kwantitatief) onderzoek is noodzakelijk om het verband tussen de leerling-docent relatie en welbevinden te analyseren.

Stelling 23, 'Er wordt niet van mij gestolen', van het ondersteuningsitem Fysieke veiligheid laadt, in tegenstelling tot de andere stellingen van dit ondersteuningsitem, niet op de derde factor maar op de vijfde factor. De betrouwbaarheid van Fysieke veiligheid was zoals al eerder genoemd ook onvoldoende. In de brochure 'Zorgplicht sociale veiligheid leerlingen op school' staat fysieke veiligheid omschreven als "Aantasting van de lichamelijke integriteit, bijvoorbeeld door het toebrengen van lichamelijke pijn of letsels; denk bijvoorbeeld aan geweld in de vorm van slaan, schoppen, e.d." (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2016, p. 2). Stelling 23 lijkt daarmee naast analytisch ook inhoudelijk af te wijken van het concept Fysieke veiligheid. Stelen is instrumentele agressie, het is namelijk gericht op het veroveren van een object (Prinzie, 2004). Opmerkelijk is dat stelling 22, 'Er worden geen spullen van mij stuk gemaakt door iemand op school', ook instrumentele agressie betreft, maar wel laadt op factor drie. Het voorstel zou zijn om stelling 22 en 23 te verwijderen uit de lijst en twee nieuwe stellingen te formuleren welke gericht zijn op het rechtstreeks treffen van de ander. Dit wordt ook wel vijandige agressie genoemd (Prinzie, 2004). Vervolgens zouden er naast

stelling 21, 'Ik word niet aangeraakt wanneer ik dat niet wil', twee nieuwe stellingen toegevoegd kunnen worden die de definitie volgen, zoals geciteerd door het ministerie van OCW. De ene stelling kan aantasting van lichamelijke integriteit in de vorm van slaan uitvragen, de andere stelling het schoppen.

Daarnaast laden de stellingen van het ondersteuningsitem Thuissituatie ook op een andere factor dan de overige stellingen van het cluster Veiligheidsbeleving. Dit is niet geheel onverwacht, omdat de overige stellingen expliciet de situatie van de schoolse omgeving bevragen. Het is van belang om op de hoogte te zijn van eventuele problemen die bij leerlingen thuis spelen. De stellingen passen vanuit analytisch oogpunt echter niet bij Veiligheidsbeleving en daarnaast is het ook geen onderdeel van de wet Veiligheid op school om de thuissituatie te monitoren. Er zal overwogen moeten worden of de stellingen die de thuissituatie van de leerling bevragen onder een ander cluster van de leerlingvragenlijst opgenomen kunnen worden of dat deze stellingen verwijderd zullen worden uit de ZIEN!VO leerlingvragenlijst.

Concluderend kan naar aanleiding van de analyses gesteld worden dat er binnen de Sociale veiligheidsstellingen van de ZIEN!VO leerlingvragenlijst drie clusters onderscheiden kunnen worden als onafhankelijke factoren (zoals aangetoond is in Bijlage 2): Welbevinden, Veiligheidsbeleving en Veiligheidsaantasting. Op basis van de analyses naar de betrouwbaarheid en validiteit van de stellingen zijn enkele suggesties ter verbetering van de leerlingvragenlijst gedaan. Aanpassingen van de ondersteuningsitems Relatie docent, Fysieke veiligheid en Thuissituatie kunnen overwogen worden. Er moet echter in acht worden genomen dat de resultaten gebaseerd zijn op de testcores van een selecte steekproef. Daarnaast bestaat deze steekproef uit klassen van het regulier onderwijs, terwijl ZIEN!VO voornamelijk binnen het speciaal onderwijs wordt ingezet als expertsysteem. Desalniettemin biedt het onderzoek perspectief voor vervolgonderzoek. Suggestie voor vervolgonderzoek zou zijn om met testcores van een representatieve steekproef te werken en normen op te stellen, zodat er onderscheid gemaakt kan worden tussen verschillende kenmerken van leerlingen, zoals sekse en schoolniveau. Op deze wijze kunnen individuele leerlingen met elkaar vergeleken worden. Daarnaast zal een vergelijking met andere Sociale veiligheid meetinstrumenten ook nuttige informatie over de externe validiteit kunnen bieden.

Referenties

- Astor, R. A., Guerra, N., & VanAcker, R. (2010). How can we improve school safety research? *Educational Researcher*, 39, 69-78. doi:10.3102/0013189X09357619
- Booren, L. M., Handy, D. J., & Power, T. G. (2011). Examining perceptions of school safety strategies, school climate, and violence. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 9, 171-187. doi:10.1177/1541204010374297
- Cornell, D. G., & Mayer, M. J. (2010). Why do school order and safety matter? *Educational Researcher*, 39, 7-15. doi:10.3102/0013189X09357616
- DeVoe, J.F., Peter, K., Kaufman, P., Miller, A., Noonan, M., Snyder, T.D., & Baum, K. (2004). *Indicators of School Crime and Safety. National Center for Educational Statistics, US Department of Education Institute of Educational Sciences*
- Dekker, S. (2015, 20 januari). Wijziging van enige onderwijswetten in verband met het invoeren van de verplichting voor scholen zorg te dragen voor de sociale veiligheid op school [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015D01649>
- Fattore, T., Mason, J., & Watson, E. (2009). When children are asked about their well-being: Towards a framework for guiding policy. *Child Indicators Research*, 2, 57-77. doi:10.1007/s12187-008-9025-3
- Hargreaves, A. (2000). Mixed emotions: Teachers' perceptions of their interactions with students. *Teaching and Teacher Education*, 16, 811-826. doi:10.1016/S0742-051X(00)00028-7
- Inspectie van het Onderwijs. (2016). *De staat van het onderwijs, onderwijsverslag 2014/2015*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Laevers, F. (2003). Experiential Education: Making care and education more effective through well-being and involvement. In Laevers, F., & Heylen, L. (Eds.), *Involvement of children and teacher style: Insights from an international study on experiential education* (pp. 13-23). Leuven: Leuven University Press.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2016). *Zorgplicht sociale*

- veiligheid leerlingen op school* [Brochure]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2016/07/18/zorgplicht-sociale-veiligheid-leerlingen-op-school>
- Oberle, E., Schonert-Reichl, K. A., & Thomson, K. C. (2010). Understanding the link between social and emotional well-being and peer relations in early adolescence: Gender-specific predictors of peer acceptance. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 1330-1342. doi:10.1007/s10964-009-9486-9
- Petegem, K. van, Aelterman, A., Keer, H. van, & Rosseel, Y. (2008). The influence of student characteristics and interpersonal teacher behaviour in the classroom on student's wellbeing. *Social Indicators Research*, 85, 279-291. doi:10.1007/s11205-007-9093-7
- Prinz, P. (2004). *Waarom doet mijn kind zo moeilijk? Moeilijk gedrag begrijpen, efficiënt straffen en belonen*. Tiel: Uitgeverij Lannoo.
- Ripski, M. B., & Gregory, A. (2009). Unfair, unsafe, and unwelcome: Do high school students' perceptions of unfairness, hostility, and victimization in school predict engagement and achievement? *Journal of School Violence*, 8, 355-375. doi:10.1080/15388220903132755
- Rodney, L. W., Johnson, D. L., & Srivastava, R. P. (2005). The impact of culturally relevant violence prevention models on school-age youth. *Journal of Primary Prevention*, 26, 439-454. doi: 10.1007/s10935-005-0003-y
- Skiba, R., Simmons, A. B., Peterson, R., McKelvey, J., Forde, S., & Gallini, S. (2004). Beyond guns, drugs and gangs: The structure of student perceptions of school safety. *Journal of School Violence*, 3, 149-171. doi:10.1300/J202v03n02_09
- Zins, J. E., Bloodworth, M. R., Weissberg, R. P., & Walberg, H. J. (2004). The scientific base linking social and emotional learning to school success. *Building academic success on social and emotional learning: What does the research say*, 3-22. New York: Teachers College Press.
- Wang, M. T., & Degol, J. L. (2016). School climate: A review of the construct,

measurement, and impact on student outcomes. *Educational Psychology Review*, 28, 315-352. doi:10.1007/s10648-015-9319-1

Wet op het voortgezet onderwijs, Artikel 3b. (2015, 26 juni). Geraadpleegd van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0002399>

Bijlage 1.

Clusters, ondersteuningsitems en stellingen van het onderdeel Sociale veiligheid van de ZIEN!VO leerlingvragenlijst

Welbevinden			
Zelfvertrouwen	1	Ik ben zelfverzekerd.	Ik ben onzeker.
	2	Ik voel me ontspannen tijdens een toets.	Ik voel me niet ontspannen tijdens toetsen.
	3	Ik ben tevreden over mezelf.	Ik ben niet tevreden over mijzelf.
Relatie docent	4	Ik heb goed contact met mijn docenten.	Ik heb geen goed contact met mijn docenten.
	5	Ik heb het gevoel dat mijn docenten mij begrijpen.	Ik heb niet het gevoel dat docenten mij begrijpen.
	6	Ik voel me prettig bij mijn docenten.	Ik voel me niet prettig bij mijn docenten.
Relatie leerlingen	7	Ik heb het gevoel dat ik bij de klas hoor.	Ik heb niet het gevoel dat ik bij de klas hoor.
	8	Ik heb genoeg vrienden.	Ik zou meer vrienden willen hebben.
	9	Ik merk dat medeleerlingen mij waarderen.	Ik merk dat medeleerlingen mij waarderen.
Veiligheidsbeleving	10	Ik voel me veilig op school.	Ik voel me niet veilig op school.
	11	Ik voel me veilig in de klas.	Ik voel me niet veilig in de klas.
	12	Ik voel me veilig in de directe omgeving van school.	Ik voel me niet veilig in de directe omgeving van de school.
	13	Ik voel me veilig in het schoolgebouw.	Ik voel me niet veilig in het schoolgebouw.
Veiligheidsaantasting			
Sociale veiligheid	14	Ik word niet uitgescholden op school.	Ik word uitgescholden op school.
	15	Ik word niet belachelijk gemaakt op school.	Ik word belachelijk gemaakt op school.
	16	Ik word niet gediscrimineerd op school.	Ik word gediscrimineerd op school.

	17	Ik word niet buitengesloten op school.	Ik word buitengesloten op school.
Psychische veiligheid	18	Ik word niet bedreigd op school.	Ik word bedreigd op school.
	19	Ik wordt niet verkeerd beïnvloed op school.	Ik word verkeerd beïnvloed op school.
	20	Ik word niet bang gemaakt op school	Ik word bang gemaakt op school.
Fysieke veiligheid	21	Ik word niet aangeraakt wanneer ik dat niet wil	Ik word aangeraakt wanneer ik dat niet wil.
	22	Er worden geen spullen van mij stuk gemaakt door iemand op school.	Er worden spullen van mij stuk gemaakt door iemand op school.
	23	Er wordt niet van mij gestolen op school.	Er wordt van mij gestolen op school.
Thuisituatie	24	Ik ervaar mijn thuisituatie als positie.	Ik ervaar mijn thuisituatie als negatief.
	25	Er zijn geen zorgen bij ons thuis.	Er zijn zorgen bij ons thuis.
	26	Ik vind het fijn om thuis te zijn.	Ik vind het niet fijn om thuis te zijn.

Bijlage 2.

Resultaten van de PCA voor de sociale veiligheidsstellingen van ZIEN!VO, na verwijdering van de Relatie docent stellingen, stelling 23 en Thuissituatie stellingen

	(N = 181)		
	1	2	3
Welbevinden			
Zelfvertrouwen 1	.73		
Zelfvertrouwen 2	.58		
Zelfvertrouwen 3	.64		
Relatie leerlingen 7	.70		
Relatie leerlingen 8	.69		
Relatie leerlingen 9	.63		
Veiligheidsbeleving			
Algemene veiligheid 10		.84	
Algemene veiligheid 11		.69	
Algemene veiligheid 12		.79	
Algemene veiligheid 13		.85	
Veiligheidsaantasting			
Sociale veiligheid 14			.71
Sociale veiligheid 15			.74
Sociale veiligheid 16			.62
Sociale veiligheid 17			.68
Psychische veiligheid 18			.73
Psychische veiligheid 19			.75
Psychische veiligheid 20			.73
Fysieke veiligheid 21			.70
Fysieke veiligheid 22			.54

Factorloadingen >.40 zijn weergegeven